
Действительно, философия не изменяет мир, но она изменяет мышление для того, чтобы по-новому понимать изменяющийся мир и на этой основе находить новые возможности изменять этот мир. И это значение философии сегодня усиливается.

В настоящее время, в условиях ускоренного развития науки на основе коренных изменений ее, для специалиста-профессионала важное значение имеет не столько сумма готовых знаний, умений и навыков, сколько культура их формирования и трансформации, то есть все то, что связано с методологической функцией философии. Философия как наука, включающая в себя гносеологию, может помочь студентам понять принципы, закономерности и направления развития и изменения научных знаний и на этой основе будет показывать, как можно изменять и обновлять профессиональные знания и умения. При этом важно, чтобы это стремление у студентов было осознанным, было бы детерминировано их внутренними потребностями и выступало как стремление к самореализации и к раскрытию своих сущностных сил. Все это порождает необходимость усилить в преподавании философии практическую составляющую.

Практическая направленность преподавания философии может проявляться в том, что она развивает у студентов способность мыслить самостоятельно, разнообразно и выстраивать свою жизненную стратегию не на основе обыденных шаблонов, а опираясь на философскую культуру. В этом случае философия становится местом встречи личности студента с мудростью веков, с учетом которой он сможет (если захочет) познавать и оценивать происходящее в окружающем мире.

Прагматический аспект изучения философии проявляется в том, что у студентов развиваются способности к активному и глубокому мышлению, благодаря чему формируется умение к одновременному общению с людьми прошлых, современных и будущих культур. Дисциплины философского цикла дают для этого не только необходимую для такого общения базу в виде суммы определенных знаний, но и развивают умение вести сам процесс общения.

Философия свободная наука, в ней нет доминанты раз и навсегда принятых однозначных решений, она открывает общую кладовую мудрости, в которой каждый мыслящий человек выбирает что-то для себя. Благодаря этому постепенно формируется внутренняя готовность осознанно, самостоятельно планировать, корректировать и реализовывать перспективы своего профессионального и личного развития.

Для раскрытия и реализации утилитарно-прикладных аспектов философии необходимо применять и соответствующие методики. К числу их можно отнести такие виды работ на семинарах как: структурирование философских текстов, выделение в них ключевых понятий, а затем краткое устное, письменное или визуальное представление их сущности;

- работа с визуально поданной картинно-знаковой философской информацией;
- написание эссе, в котором выражается личное отношение студента (позитивное или критическое) к концепциям того или иного философа и т.п.

Такого рода деятельность является одним из первых шагов, которые

- позволяют снять психологическую боязнь студента перед нешаблонным;
- постижением материала и показывает, что студент может самостоятельно;
- творчески мыслить, может рассуждать, анализируя ту или иную информацию;
- и способен, так или иначе, представить свое личное понимание этой информации.

КІРАВАННЕ Ў ВКЛ: ГІСТАРЫЧНАЯ ЭВАЛЮЦЫЯ ФОРМ ПАЛІТЫЧНАЙ УЛАДЫ З СЯРЭДЗІНЫ XIII – ПА СЯРЭДЗІНУ XVII СТ.

В.А. Пілецкі

Мінскі інстытут кіравання, г. Мінск, Беларусь

ekonhistbel@mail.ru

За час свайго аўтэнтчнага існавання, з сярэдзіны XIII – па сярэдзіну XVII ст. (да 1655 г.), Беларуская-літоўская дзяржава «Вялікае княства Літоўскае...» прайшла, з пункту гледжання структуры дзяржаўнага кіравання, некалькі форм арганізацыі ўлады якія былі лагічным вынікам спецыфікі ўнутры- і знешне-палітычнага развіцця краіны.

Спачатку, да Вітаўта (г. кір: 1392–1430), ішоў перыяд станаўлення дзяржаўных межаў і збірання зямель. Уваходжанне новых зямель у склад ВКЛ адбывалася трыма шляхамі: ваеннае далучэнне (Нальшчаны, Дзяволтва – пры Войшалку [1, с.52–53]; Жмудзь у 1294 г. – пры Віцені [2, с.109]; Кіеўска-

Падольскія землі ў 1362 г. – пры Альгердзе [3, с.229]); на дабравольна-дагаворнай аснове (Піншчына, Полацкае княства); шлюбна-дынастычным шляхам (Віцебскае княства ў 1320 г. – Альгерд [3, с.84], Валынь пасля 1331 г. – Любарт Гедымінавіч) [4, с.43].

У залежнасці ад формы ўваходжання зямель у склад ВКЛ адбывалася і фарміраванне прававых асноў, на якіх гэтыя землі знаходзіліся ў складзе Беларуска-літоўскай дзяржавы. Захопленыя ваеннай сілай і далучаныя шлюбна-дынастычным шляхам землі станавіліся ўласнасцю вялікага князя (папаўнялі «вялікакняжацкі дамен» – асабістыя землі кіруючай дынастыі). Далучаныя на дабравольнай аснове захоўвалі свае ранейшыя формы кіравання, неслі павіннасці на карысць дзяржавы і абавязак выстаўляць войска па патрабаванні вялікага князя.

З пункту гледжання дзяржаваўладкавання, на этапе збірання зямель, Беларуска-літоўская дзяржава ўяўляла сабой *саслоўную манархію*. Структура ўлады на гэтым этапе мела наступны выгляд. Узначальваў дзяржаву вялікі князь – ён быў кіраўніком краіны (галоўнакамандуючым узброеных сіл) і ўласнікам, а таксама вярхоўным адміністратарам, вялікакняжацкага дамена.

Ён лічыўся першым сярод феодалаў краіны (сюзерэнам) і ўзначальваў іерархічную лесвіцу феадальнага грамадства. Другую ступень іерархіі складалі ўдзельныя князі. Яны кіравалі асобнымі землямі (княствамі) і былі падпарадкаваны, на ўмовах васальнай залежнасці, вялікаму князю. Яны ўдзельнічалі ў яго знешнепалітычных акцыях (ваявалі, апіраючыся на ўласныя войскі, з праціўнікамі вялікага князя), падпарадкоўваліся унутрыпалітычнаму ўладкаванню (выконвалі патрабаванні дзяржаўнага заканадаўства і плацілі падаткі ў вялікакняжацкі скарб) – але, пры гэтым, захоўвалі аўтаномію сваіх княстваў і ажыццяўлялі поўнае самастойнае кіраванне імі.

Пазней (з канца XIV – да першай паловы XVII ст.) Беларуска-літоўская дзяржава спачатку была: *рысы часткова неабмежаванай манархіі* (пры Вітаўце 1392–1430); потым, пасля феадальна-грамадзянскай вайны, *рысы феадальна-магнацкай манархіі* (1440–1529); а потым *феадальна-прававой дзяржавы* (1529 – сярэдзіна XVII ст.). Падпісанне Люблінскай уніі ў 1569 г. – нягледзячы на значную трансфармацыю ўладнага механізму і статусу ВКЛ – не прывяло да змен формы палітычнай улады Беларуска-літоўскай дзяржавы.

Змена формы ўлады пры Вітаўце была абумоўлена гвалтоўнасцю абставін, пры якіх адбыўся пераход улады ў краіне ад Ягайлы Альгердавіча – да Вітаўта Кейстутавіча. Падпарадкоўваючы сабе дзяржаву, Вітаўт адначасова ажыццяўляў цэнтралізацыю дзяржаўнай улады. Ён пазабіраў удзельныя княствы (землі) у прадстаўнікоў дынастыі гедымінавічаў (галоўным чынам таму, што яны падтрымалі падчас канфлікту забойцу Кейстута – Ягайлу) і «пасадзіў» туды сваіх намеснікаў [5, с.54–55]. Пазбавілася сваіх зямель значная колькасць найбуйнейшых феодалаў краіны: Скіргайла (Іван) – Полацка; Свідрыгайла (Леў) – Віцебска; Дзмітрый Карыбут Альгердавіч – Ноўгарад-Северскага; Фёдар Любартавіч – Валыні; Фёдар Карыятавіч – Падолля; Уладзімір Альгердавіч – Кіеўскай зямлі (акрамя гэтага Смаленшчына, крыху пазней, была пазбаўлена сваёй княжацкай дынастыі). У 1413 г. былі створаны дзве прамападпарадкаваныя дзяржаўныя тэрытарыяльныя адзінкі: Віленскае і Трокскае ваяводства.

Замест былых спадчынных уладальнікаў зямель (княстваў) Вітаўт прызначыў сваіх намеснікаў. Была моцна павышана кіруемаць (цэнтралізаванасць) дзяржавы. Намеснікі не мелі спадчынных правоў і маглі быць «перасаджаны» з адной зямлі ў любую іншую ў залежнасці ад стратэгіі вялікакняжацкай палітыкі. Разам з тым, усё-ж назваць дзяржаўны лад ВКЛ пры Вітаўце «неабмежаванай» манархіяй нельга. Хутчэй гэта была «часткова неабмежаваная» манархія, бо вялікі князь, у выпадку асабліва значных заслуг перад прастолам, даваў асобным землям т.зв. «дарчыя» граматы («...якія з’яўляліся мясцовымі хартыямі» [6, с.58].

Структура дзяржаўнай улады на гэтым этапе мела строга-цэнтралізаваны двухступенны характар: 1-я: вялікі князь – неабмежаваны кіраўнік дзяржавы і вярхоўны ўласнік ўсіх зямель. Апошнія распадаліся на «даменныя» і «дзяржаўныя» /казённыя/ землі; 2-я: мясцовыя князі, ваяводы, намеснікі і інш. кіраўнікі тэрыторый, якія знаходзіліся ў поўным падпарадкаванні кіраўніку прастола.

Пасля смерці Вітаўта (1430), як вядома, пачалася феадальна-грамадзянская вайна (1432–1436) і барацьба за ўладу (да 1440), у час якой феадальныя, праваслаўна-шляхецкія колы ВКЛ выступілі супраць каталіцка-прапольскай палітыкі і за пашырэнне правоў, дадзеных Прывілеем Ягайлы (1387) феадалам католікам. Прэтэндэнты на прастол (Свідрыгайла Альгердавіч і Жыгімонт Кейстутавіч) імкнуліся любымі сродкамі прыцягнуць феодалаў на свой бок надаючы ім усё больш правоў. Перамогу атрымаў Жыгімонт, таму што ён выдаў два Прывілеі (1432 і 1434 гг.), якія поўнасцю пашырылі правы, вызначаныя Ягайлам у 1387 г. для феодалаў-католікаў, на ўсіх без выключэння феодалаў Беларуска-літоўскай дзяржавы. Прывілей 1434 г., акрамя гэтага, дараваў магнатам недатыкальнасць асобы і вызваляў іх ад скарбавых падаткаў.

Падчас дзеяння наступнага князя ВКЛ Казіміра-IV Ягелончыка (1440–1492), з-за яго малалецтва (ён заняў прастол у 13-гадовым узросце) пры кіраўніку дзяржавы ўтварыўся спачатку рэгенцкі, дарадчы орган – «паны-рада» – куды ўваходзілі найбуйнейшыя феодалы ВКЛ, магнаты [7, с.П]. Пазней, прадстаўнікі «паноў-рады», змаглі заканадаўча замацаваць абмежаванне ўлады кіраўніка краіны, і тым самым змяніць форму кіравання ў Беларуска-літоўскай дзяржаве на «феадальна-магнацкую» манархію. Кожны з князёў, якіх выбіралі кіраўніком ВКЛ да Люблінскай уніі 1569 г. (акрамя Жыгімонта-П Аўгуста, ён быў выбраны на Сойме 1529 г.), па прапанове «паноў-рады», павінен быў падпісаць «уступны» Прывілей, згодна з якім абавязваўся кіраваць разам з «панамі-радай». А ў артыкуле 15 Аляксандрава Прывілея (1492) гаварылася – калі меркаванне князя і членаў рады не супадае, то князь павінен падпарадкавацца рашэнню «паноў-рады» [8, с.223].

У гэты ж, прыблізна, час узнік новы орган дзяржаўнай улады «Сойм» – упамінаецца ў крыніцах, пачынаючы з XV ст. Прычына яго з’яўлення была ў тым, што «панам-радзе», якія ўзялі ўладу ў дзяржаве ў свае рукі патрэбна была апора на ўсё шляхецкае саслоўе краіны пры вырашэнні найбольш важных пытанняў дзяржаўнай палітыкі. Інакш яны (не будучы асобамі княскай дынастыі) баяліся браць на сябе канчатковую адказнасць за найбольш значныя пытанні жыцця краіны: пытанне вайны і міру; устанаўленне дадатковых падаткаў, свабод і правоў грамадзян краіны і інш.

Сойм, паступова, заняў месца нерэгулярна збіраемага (па рашэнні «паноў-рады» і князя) заканадаўчага органа, рашэнням якога павінны былі падпарадкоўвацца ўсе без выключэння жыхары краіны. Паралельна з агульнадзяржаўным (вальным) соймам пачалі дзейнічаць мясцовыя «павятовыя соймікі». Такім чынам аформілася новая канфігурацыя кіравання ў краіне.

Структура ўлады на гэтым этапе таксама была двухступеннай, але ўключала ў сябе ўжо як «выканаўчыя», так і нерэгулярна збіраемы «заканадаўчы» ўладны механізм: 1-я: паны рада, як найвышэйшы калегіяльны (магнацкі) орган, а таксама вялікі князь, які за папярэдні перыяд страціў частку ўладных паўнамоцтваў; 2-я: вальны (агульнадзяржаўны) сойм, як феадальна-саслоўны прадстаўнічы орган, а таксама соймікі павятовыя, якія з 1511 гг. (з мэтай абмежавання кола ўдзельнікаў сойма) пачалі пасылаць на вальны сойм па два сваіх прадстаўнікі (дэпутаты) і даваць ім патрабаванні-інструкцыі для галасавання па пытаннях вынесенных на сойм, дзе адлюстроўваліся палітычныя і эканамічныя інтарэсы мясцовых феодалаў [9, с.223].

Наступнай формай улады ў ВКЛ, пачынаючы з 1529 г., было складанне феадальна-прававой дзяржавы, хоць парасткі яе некаторыя даследчыкі бачаць яшчэ ў тэксце Прывілея 1434 г. [10, с.9]. Яе фарміраванне ішло: праз прыняцце агульнадзяржаўных збораў законаў (Статутаў ВКЛ: 1529, 1566, 1588 гг.); фарміраванне сістэмы судаводства; удасканаленне трох галін улады (выканаўчай, заканадаўчай і судовай); абмежаванне свавольства магнатаў і пашырэнне правоў шляхты; устанаўленне строгай (і аднолькавай для ўсіх) падсуднасці кожнага прадстаўніка феадальнага саслоўя – ад кіраўніка краіны да дробнага «засцянкавага» шляхціца, нягледзячы на колькасць яго багаццяў і палітычны статус у краіне. Дробны феодальны атрымаў права судзіцца з магнатам і нават выйграць судовы працэс, што сведчыла пра фарміраванне «прававога» статусу кіравання ў краіне.

Такім чынам станаўленне форм кіравання ў Беларуска-літоўскай дзяржаве з сярэдзіны XIII – па сярэдзіну XVII ст. складвалася пад уплывам рэальных гістарычных абставін. Менавіта яны ўплывалі на станаўленне канфігурацыі кіравання краінай. Яе эвалюцыя ахапіла не менш чатырох форм кіравання ад адносна прымітыўнай саслоўнай манархіі да высокаарганізаванай прававой дзяржавы. Дзеянне якой, аднак, распаўсюджвалася толькі на феадальна-шляхецкую частку насельніцтва. Сяляне былі прыгоннымі. На іх, прававы статус у феадальнай дзяржаве, распаўсюджвацца не мог.

Літаратура

1. Летапісная аповесць пра Міндоўга і Войшалка / Прадмова і пераклад Вячаслава Чамярыцкага // Спадчына. – №3, 1990. – С. 50 – 53.
2. Ермаловіч, М.І. Беларуская дзяржава Вялікае княства Літоўскае / М.І. Ермаловіч. – Мінск: Беллітфонд, 2000. – 448 с.
3. Антонович, В.Б. Очерк истории Великого княжества Литовского до смерти великого князя Ольгерда / В.Б. Антонович. – Киев: тип. К.Я. Федорова, 1885. – 343 с.
4. Филевич, И.П. Борьба Польши и Литвы-Руси за Галицко-Владимирское наследие / И.П. Филевич. – СПб., тип. В.С. Балашева, 1890. – 233 с.
5. Любавский, М.К. Очерк истории Литовско-русского государства до Люблинской унии включительно / М.К. Любавский. 2-е изд. – М.: Московская художественная печатня, 1915. – 401 с.
6. Доўнар-Запольскі, М.В. Гісторыя Беларусі / М.В. Доўнар-Запольскі // Беларус. энцыкл., Нац. арх. Рэсп. Беларусь; пер. з рус.; Т.М. Бутэвіч, Т.М. Кароткая, Е.П. Фешчанка. – Мінск: БелЭн, 1994. – 510 с.

7. Малиновский, И. Рада Великого княжества Литовского в связи с боярской Думой древней России. В 2 ч. Ч.2. Вып.2. (1492–1569) / И. Малиновский. – Томск: Типо-Литография Сибирского тов. Печати, 1912. – 493 с.
8. Пяты агульна-земскі Прывілей // Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах. У 2 т. Т.1.: IX – XVIII стст. / Склад.: В.К. Шчарбакоў, дацэнт К.І. Кернажыцкі і вучоны археограф Д.І. Даўгяла. – Менск: АН БССР, 1936. – 678 с.
9. Капыскі, З.Ю. Адміністрацыйны лад і кіраванне XVI – першая палова XVII ст. / З.Ю. Капыскі // Гісторыя Беларускай ССР. У 5 т. Т.1. – Мінск: Навука і тэхніка, 1972. – 632 с.
10. Падокшын, С.А. Канцэпцыя гісторыі Вялікага княства Літоўскага ў даследаваннях Мацея Любаўскага (XIII – першая палова XVI ст.) / С.А. Падокшын // Весці АН Беларусі. – 1996. – № 4.

ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПОЛИТИЧЕСКОГО УБЕЖИЩА И УСЛОВИЯ ЕГО ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ

В.И. Пуховский

Минский институт управления, г. Минск, Беларусь

Различают территориальные и дипломатическое убежище. Территориальное убежище – предоставление какому-либо лицу или лицам возможность укрыться от преследований по политическим мотивам на своей территории. Дипломатическое убежище – предоставление возможности укрыться от преследований по политическим мотивам в помещении дипломатического представительства иностранного государства, консульского представительства или на иностранном военном корабле. В современном международном праве сложилось правило, запрещающее предоставление дипломатического убежища, хотя в Латинской Америке оно признаётся.

Необходимо различать права убежища как института международного права и институт внутригосударственного права. Практически существует столько внутригосударственных институтов политического убежища, сколько существует государств, принявших соответствующие юридические нормы. Обращение с просьбой о предоставлении политического убежища не означает, что такое убежище автоматически будет предоставлено. Институт политического убежища в международном праве является преимущественно обычно-правовым.

В рамках ООН была предпринята попытка кодифицировать эти нормы: ГА ООН 14 декабря 1967 года приняла Декларацию о территориальном убежище, которая закрепила в п.1 ст.2 Декларации: убежище предоставляемое каким-либо государством в порядке осуществления своего суверенитета, должно уважаться всеми остальными государствами. Предоставление политического убежища, а также статус лиц, получивших убежище, зависят от внутреннего законодательства государства.

Если перечень оснований, по которым политическое убежище может предоставляться, зависит от внутреннего законодательства, то обязательства государства не предоставлять такого убежища определённым категориям лиц предусматривается уже нормами международного права. Это положение отражено в п.2 ст.1 Декларации о территориальном убежище 1962 г., где говорится, что право искать и пользоваться убежищем не признаётся за лицом, в отношении которого имеются серьёзные основания полагать, что оно совершило преступление против мира, военное преступление или преступление против человечества. Понятие «военные преступники» и лица, виновные в преступлении против человечества, нашли отражения в ряде международных документов. В частности, в конвенции о неприменимости срока давности в военным преступлениям и преступлениям против человечества 1968 г. и в Уставе Нюрбергского трибунала, который является частью лондонского соглашения от 8.08.1945 года.

Основным международно-правовым последствием предоставления политического убежища является обязанность государства не выдавать лицо, получившее такое убежище. Не следует смешивать предоставление политического убежища с разрешением какому-либо лицу постоянно проживать на территории определённого государства. В последнем случае государство не берёт на себя никаких международно-правовых обязательств.

Нередко на политическое убежище претендует лицо, которое в государстве, им оставленном, считается политическим преступником. В связи с этим возникает вопрос о том, кому принадлежит право оценки, является ли данное лицо политическим преступником или не является, может ли оно вообще претендовать на получение политического убежища, данный вопрос решает государство, предоставляющее убежище.